

Euro pankkitoimialan muutosvoimana*

JUKKA VESALA

KTL, projektiohjaaja

Suomen Pankki

Johdanto

Yhteiseen rahaan siirtyminen aiheuttaa pankeille tietojärjestelmä-, koulutus- ym. siirtymäkustannuksia ja tulomenetyksiä valuuttaliiketoiminnoissa. Yritysten ja kotitalouksien säästöt valuuttatransaktiokustannuksissa ovat pankkien menetys. Toiseksi, EMU muuttaa pankkien makrotaloudellista toimintaympäristöä. Kolmanneksi, se lisää todennäköisesti ulkomaista kilpailua pankkialalla ja voi muuttaa pankkijärjestelmän rakenteita. Pankeille avautuu myös uusia liiketoimintamahdollisuuksia.

Kysymyksistä viimeinen on tämän artikkelin tarkastelun kohteena. Se on edellisiä ongelmallisempi, ja mielipiteet poikkeavat varsin paljon¹. Kehitykseen sisältyy myös luonnollisesti paljon epävarmuuksia.

* Kirjoituksessa esitetyt näkemykset ovat kirjoittajan omia, eivätkä välttämättä vastaa Suomen Pankin näkemyksiä.

¹ Mm. rating-laitokset Standard and Poor's (Bugie 1996) ja IBCA (1996) odottavat pankkialalla huomattavaa kilpailun lisääntymistä ja rakenteiden sopeutumista yhteisen rahan myötä. Sen sijaan Salo-

Euron voi olettaa lisäävän ulkomaista kilpailua pankkialalla, koska kansalliset valuutat ja niiden riskit rajoittavat palvelujen tarjontaa ja kysyntää sekä sijoittamista yli rajojen. Seurausena yhteismarkkinat tiivistyvät ja pankkipalvelujen hintaerot kaventuvat nopeammin kuin ilman yhteistä rahaa. Miten paljon kilpailu lisääntyy, riippuu siitä, miten vahvoja ovat jäljelle jäävät markkinoille tulon esteet pankkialalla².

Kilpailun kiristyminen voi johtaa toimialan rakennemuutoksiin, koska se pakottaa pankit

mon Brothers (1996) odottaa selvästi vähäisempiä vaikutuksia.

² Cecchini-raportissa (1988) sekä Gardenerin ja Tepetin (1992) ja Ryanin (1992) tutkimuksissa nähtiin yhteismarkkinaohjelman aiheuttamat hyvinvointihyödyt rahoituspalvelujen kilpailun kiristymisen ja hintatasojen konvergoitumisen ansiosta varsin suuriksi. Näitä tutkimuksia on kritisoitu lähinnä siksi, että ne korostavat liikaa sääntelytekijöiden merkitystä markkinoille tulon esteinä pankkitoiminnassa ja vastaavasti aliarvioivat taloudellisten ja strategisten esteiden merkitystä (Vives 1991, Neven 1993 ja Vesala 1993).

toimimaan tehokkaasti ja tehottomat rakenteet muuttuvat elinkelvottomiksi. Tämä ei ole kuitenkaan riittävä näkökulma rakennemuutosten kannalta, koska yhteiseen rahaan siirtyminen muuttaa pankkitoiminnan luonnetta, erityisesti joidenkin liiketoimintojen mittakaavaetuja. Lisäksi maailmanlaajuiset rahoitusmarkkinoiden rakenteita muokkaavat trendit (arvopaperistuminen, sijoittamisen institutionalisoituminen, rahoitusinnovaatioiden leviäminen) vaikuttavat Euroopassa todennäköisesti yhteisen rahan myötä nopeammin kuin muuten.

Tukku- ja vähittäispankkitoiminnassa yhteisen rahan vaikutukset ovat varsin erilaisia ja tuntuvat nopeammin tukkupuolella, joten tarkastelen niitä erikseen luvuissa 1 ja 2. Luvussa 3 esitän johtopäätöksiä ensin pankkijärjestelmän rakenteiden sopeutumisen ja sitten pankkijärjestelmän vakauden kannalta.

1 Tukkupankkitoiminta

Laajasti ottaen tukkupankkitoimintaan voidaan lukea kuuluvaksi (i) pankkien raha-, pääoma- ja valuuttamarkkinatoiminnot (treasury-toiminnot: markkinatakaus, kaupankäynti omaan lukuun, likviditeetin hallinta) ja (ii) suurasiakkaiden pankkipalvelut¹ (luotot, luottosyndikaatit, valuuttapalvelut, välityspalvelut, investointipankkipalvelut, maksujen välitys).

¹ Suuryritysten palvelujen lukeminen mukaan tukkupankkitoimintaan kuvastaa hämärtyvää rajaa yrityspankkitoiminnan ja perinteisen tukkupankkitoiminnan välillä (ks. McCauley ja White 1997, jotka pitävät mm. luottosyndikaattien minimikoon alentumista osoituksena ko. rajanvedon hämärtymisestä).

1.1 Markkinoille tulon esteet tukkupankkitoiminnassa

Kilpailu on tukkupankkitoiminnoissa jo nykyisellään yleensä kovaa ja pankkien marginaalit ovat kapeat. Kilpailu on kansainvälistynyt suurten pankkien välillä, ja suurasiakkailta on hyvät mahdollisuudet kilpailuttaa pankkeja keskenään. Ulkomaisten pankkien läsnäolo on Suomenkin tukkuarkkinoilla lisääntynyt huomattavasti, ja suuryritysten riippuvuus kotimaisista pankeista on vähentynyt.

Suurille kansainvälisille pankeille markkinoille tulon esteet ovat matalat, koska tukkupankkitoiminnot eivät edellytä laajaa konttoriverkostoa ja pankit pystyvät maineensa turvin tarjoamaan palveluja yli rajojen. Markkinoille tulon (uponneet) kustannukset ovat siten varsin pienet. Euron ansiosta alenevat transaktiokustannukset ja riskit pienentävät markkinoille tulon esteitä entisestään, mutta vaikutus lienee verraten pieni.

1.2 Mittakaavaedut tukkupankkitoiminnassa

Tukkupankkitoiminta ei ole pienten pelaajien toiminta-aluetta merkittävien ja todennäköisesti edelleen kasvavien mittakaavaetujen vuoksi. Pienet pankit hankkivat mm. likviditeetin hallinta- ja maksupalveluja suuremmista pankeista.

Tukkupankkitoiminnan mittakaavaetujen kasvuun siirryttäessä yhteiseen rahaan viittaa se, että Yhdysvaltojen tukkuarkkinoilla on selvästi vähemmän pelaajia kuin Euroopassa.

Mittakaavaetujen kasvu perustuu ensinnäkin muutoksiin pankkien treasury-toimintojen informaatioedussa, mikä liittyy raha- ja pääomamarkkinoiden huomattavaan yhdentymiseen yhteisen rahapolitiikan, TARGET-maksujärjestelmän sekä arvopapereiden euro-määräistymisen

ansiosta. Suurimmilla pankeilla on käytössään laajin informaatio koko euro-alueen asiakastarpeista ja -tarjouksista, mikä tuo tärkeää hinnoitteluetua kiiwaasti kilpailuilla markkinoilla¹. Lisäksi kansalliset pankit menettävät niillä jäljellä olevat informaatioedut ja erityisaseman, joka johtuu kansallisen rahapolitiikan, korkodynamiikan ja valuutan tuntemisesta (Dermine 1996). Mittakaavaedut kasvavat erityisesti homogeneisilla valtionpaperi-, valuutta- ja niihin liittyvillä johdannaismarkkinoilla.

Toiseksi, yhteinen raha lisää pankkien mahdollisuuksia kustannusäästöihin liiketoimintoja keskittämällä suuriin finanssikeskuksiin, koska liiketoimintojen hajauttamisen tarve vähenee. Liiketoimintojen pysyvyyden kannalta on tärkeää paikallisten maksujen ja arvopaperien selvityspalvelujen ja muiden vastaavien palvelujen kilpailukykyisyys (markkinainfrastruktuurin tehokkuus).

Kolmanneksi, Euroon siirtyminen kiihdyttää todennäköisesti yritysten varainhankinnan arvopaperistumista, koska edellytykset yritystodistusten, jvk:den ja osakkeiden liikkeeseen laskuun paranevat selvästi². Yksityisten arvopaperimarkkinoiden likviditeetti kasvaa, koska samassa valuutassa ilmaistavien arvopaperien ja toimivien markkinaosapuolten määrä kasvaa huomattavasti ja euro voi houkutelaa Eurooppaan uusia sijoittajia (Niskanen ja Vesala 1996).

Arvopaperistumista tukee myös institutionaalisten sijoittajien (vakuutusyhtiöt, eläke- ja

¹ Mm. Björn Wahlroos on korostanut kannattavan treasury-toiminnan edellytyksenä pankin suurta suhteellista kokoa niihin markkinoihin nähden, joilla se toimii.

² Hakkaraisen (1996) selvityksen mukaan useat suomalaiset rahoitusjohtajat uskovat EMU:n luovan paremmat edellytykset jvk- ja varsinkin osakerahoituksen käytölle.

sijoitusrahastot) volyymien kasvu ja lisääntyvä hajauttaminen yksityisiin arvopapereihin (Davis 1995). Tärkeä yksittäinen tekijä on se, että vakuutusyhtiöille asetettu rajoitus sijoittaa vähintään 80 % varoistaan kotivaluutan määräisiin assetteihin menettää EMU:ssa olennaisesti merkitystään.

Euroopassa tyypillisesti alikehittyneiden yksityisten pääomamarkkinoiden kasvu merkitsisi sitä, että eurooppalainen rahoitusjärjestelmä lähentyy anglosaksista rahoitusjärjestelmää. Rating-toiminnan heikkous Euroopassa on kuitenkin merkittävä arvopaperistumista hidastava tekijä lyhyellä aikavälillä. Pidemmällä aikavälillä tämä ongelma korjaantunee luottoriskiarvioinnin kasvavan kysynnän myötä.

Arvopaperistumisen seurauksena investointipankkitoiminnan merkitys kasvaa perinteisen rahoituksen välityksen kustannuksella. Lisääntyvä luottosyndikaattien järjestely on myös investointipankkitoiminnan luonteista, vaikka siinä luotot jäävätkin järjestäjäpankkien taseisiin.

Yritysten emissiojärjestelyt ovat monissa maissa paljolti vielä kansallisten pankkien hallinnassa (Dermine 1996). On kuitenkin nähty, että euro-määräisillä arvopaperimarkkinoilla vain yhä suuremmilla ja vahvemmillä pankeilla on riittävät resurssit ja riittävän alhaiset hinnat palvelemaan kansainvälisiä suuryrityksiä (mm. Schinasi ja Prati 1997). Pääomamarkkinoiden yhdentymisen vuoksi kansallisten pankkien informaatioedut myös kaventuvat. Niillä ei ole juuri etua kansallisten yritysten emissioiden hinnoittelussa, jos yritykset ovat kansainvälisesti tunnettuja. Lisäksi, suuret amerikkalaiset investointipankit tulevat olemaan eurooppalaisille pankeille entistä suurempi kilpailu-uhka yhteisen rahan olosuhteissa.

Lopuksi, pankkien mittakaavaetuja voi lisätä se, että suuryritykset pyrkivät keskittämään maksuliikkeensä johonkin suurimmista euro-

pankeista. Kansainvälisten yritysten rahoitushallinto voidaan euron myötä myös helpommin keskittää sinne, missä on edullisinta toimia. Tällöin pankkipalvelujen kysyntä keskittyy.

2 Vähittäispankkitoiminta

Vähittäispankkitoimintaan kuuluu (i) *perinteinen rahoituksen välitys* (kulutus-, asunto-, yritysluotot), (ii) *yksityispankkitoiminta* (säästötalletukset, arvopaperipalvelut, omaisuudenhoito, rahastot) ja (iii) *käyttelytilit ja niihin liittyvät maksupalvelut*.

2.1 Markkinoille tulon esteet vähittäispankkitoiminnassa

Vähittäispankkitoiminnassakin on kilpailun kiristymisestä selviä merkkejä monessa Euroopan maassa. Ensiksi, korkosäännöstelyn purkaminen (Suomessa 80-luvun loppupuolella) on vapauttanut korkokilpailun luotoissa ja talletuksissa. Toiseksi, vakiintuneiden pankkien "monopoliasema" on kaventunut, koska pankkikonttorien merkitys kilpailutekijänä on vähentynyt ja pankkisektorin ulkopuolisia yrityksiä on tullut pankkien tontille, etenkin talletuspuolelle (rahastot, vakuutusyhtiöt, kauppa), mutta myös antolainauspuolelle (rahoitusyhtiöt, kauppa).

Kilpailu on kuitenkin edelleen heikompaa vähittäis- kuin tukkupankkitoiminnassa, ja vähittäistoiminta on pankeille kannattavampaa. Tehokkuus- ja hinnoitteluerot maiden välillä ovat viite merkittävästä kilpailun (oligopolivoittojen) eroavaisuuksista yhteismarkkinoiden sisällä (Vesala 1993 ja 1995). Ulkomainen tarjonta on lisääntynyt vähittäispuolella Euroopassa vain vähän yhteismarkkinaohjelman aloittamisen jälkeen, vaikka edellytyksiä kannattavalle markkinoille tulolle näyttäisi olevan

tehokkaille pankeille. Ulkomaiset pankit toimivat Euroopassa lähinnä vain tukkupanckimarkkinoilla. Johtopäätös on se, että pankkitoiminnan sääntelyn harmonisoinnista riippumattomat markkinoille tulon esteet ovat vähittäispankkitoiminnassa merkittäviä; tosin alentunevat aikaa myöten edelleen. Verotus jäänee euron käyttöönotonkin jälkeen kansallisia vähittäismarkkinoita eriyttäväksi juridiseksi tekijäksi.

Markkinoille tulon esteet ovat varsin vahvat luottoriskiarviointia vaativassa vähittäisluotoksessa, jossa olemassa oleva konttoriverkosto ja yrityskentän, kiinteistömarkkinoiden jne. tuntemus muodostaa merkittävän kilpailuedun. Arvopaperistuminen ei koske pk-yritysten rahoitusta, koska niiden luottoriskiarviointi ja monitorointi on pankeille yksittäisiä sijoittajia edullisempaa.

Markkinoille tulon esteet ovat myös huomattavat kotitalouksien ja pk-yritysten käyttelytalletuksissa ja niihin liittyvissä maksupalveluissa vakiintuneiden pankkien maksuliikenteen hallinnan ja konttoriverkoston vuoksi. Asiakkaiden jäykkyys vaihtaa pankkia mm. totumuksen ja vaihtamisesta aiheutuvien ns. siirtymäkustannusten vuoksi ovat etenkin näissä palveluissa niin ikään markkinoille tulon este. Asiakkaiden liikkuvuus näyttää kuitenkin olevan lisääntymässä.

Markkinoille tulon esteet lienevät pienimmät yksityispankkipalveluissa. Konttoriverkosto on niidenkin myynnissä etu, mutta uudella jakelutekniikalla (puhelinpalvelut, suoramarkkinointi) tai kevyellä konttoriverkostolla voidaan tulla varsin kevyin (uponnein) kustannuksin markkinoille.

Yhteisen rahan käyttöönotto ei vaikuta yo. markkinoille tulon esteisiin. Ne riippuvat pikemmin informaatioteknologian ja pankkipalvelujen jakelutekniikan kehityksestä, minkä seurauksena maantieteellinen etäisyys asiak-

kaan ja rahoituspalvelun tarjoajan välillä voi kasvaa.

Yhteinen raha kuitenkin yksinkertaistaa pankkien ulkomaisten liiketoimintojen hallintaa, kannattavuuden seurantaa ja alentaa kustannuksia. Esim. luotonanto voidaan rahoittaa suoraan pankin kotimaastaan keräämillä talletuksilla. Ulkomaisilta vähittäismarkkinoilta voidaan siten helpommin hakea lisää tuotto-pohjaa. Pankkien sijoittautuminen ulkomaille tukkupankkitoimintoja varten voi myös alentaa kynnystä siirtyä vähittäispuolelle. Lisäksi yli rajojen tapahtuva "cherry-picking", eli parhaimpien asiakkaiden houkuttelu muilta pankeilta voi lisääntyä yhteisen rahan myötä (McCauley ja White 1997).

On epävarmaa, riittävätkö ym. tekijät motiiviksi pankeille laajentua ulkomaisille vähittäismarkkinoille. Lisäksi halukkuus laajentua voi heikentyä, jos odotetaan kilpailun merkittävää kiristymistä euron myötä. Pankkien omien riskien ulkomaisen hajauttamisen motiivit voivat niin ikään heikentyä.

Ulkomaisen tarjonnan lisääntyminen lienee todennäköisintä lyhyellä aikavälillä yksityispankkitoiminnoissa, jossa markkinoille tulon esteet ovat alhaisimmat ja mahdollisuudet toiminnalle yli rajojen ovat parhaimmat. Muissa vähittäispalveluissa laajamittainen markkinoille tulo edellyttää yritysostoja tai fuusioita, joiden kustannukset ovat suuret.

Kaikissa tapauksissa markkinoille tulo lienee todennäköisin naapurimaista, joissa pankkimarkkinoiden rakenne ja tuotteet ovat samankaltaiset.

2.2 Mittakaavaedut vähittäispankkitoiminnassa

Merkittäviä mittakaavaetuja vähittäispankkitoiminnassa näyttää olevan lähinnä maksupalveluissa. Rahoituksen välityksessä ja yksityis-

pankkitoiminnassa mittakaavaedut ovat empiiristen tutkimusten mukaan varsin rajalliset ja käytetään loppuun jo pienessä pankkikoossa¹. Pienten paikallispankkien säilyminen vähittäismarkkinoilla monissa Euroopan maissa on myös osoitus rajallisista mittakaavaedusta. Pikemmin kustannussäästöjä voidaan saavuttaa myymällä useita eri palveluja samassa jakeluverkostossa.

Maksuliikennepalvelujen mittakaavaedut ovat voimakkaasti kasvaneet teknisen kehityksen vuoksi, koska automatisoiduissa palveluissa on suuret kiinteät kustannukset suhteessa maksutapahtumien muuttuviin kustannuksiin. Pankit ovatkin useissa maissa perustaneet yhteisyrityksiä maksuliikenteen ATK:n ja automaattiverkoston hoitamiseksi.

Niin kauan kun kansalliset vähittäispankkimarkkinat ja -maksujärjestelmät säilyvät eriytyneinä, vähittäispankkitoiminnan mittakaavaedut näyttävät rajoittuvan kansallisiin markkinoihin. Jos Eurooppaan syntyy yhtenäinen vähittäismaksujärjestelmä, tilanne muuttuu radikaalisti. Tämä lienee kuitenkin varsin kaukainen skenaario. Euron käyttöönotto vie kehitystä kuitenkin tähän suuntaan.

3 Johtopäätökset

3.1 Pankkijärjestelmän rakenteen sopeutuminen

Euron vaikutuksesta tukkupankkimarkkinat yhdentyvät Euroopassa merkittävästi. Vähittäispankkimarkkinat sen sijaan säilynevät ainakin lyhyellä aikavälillä eriytyneinä. Tukkupuolella suurin kilpailupaine tulee kansainvälisistä "megapankeista", joiden kilpailuetuja yhteisen rahan käyttöönotto lisää selvästi mittakaavaetu-

¹ Ks. esim. Berger ja Humphrey (1995) laajaa katsausta empiiriseen kirjallisuuteen.

jen kasvun vuoksi. Vähittäispankkitoiminnan mittakaavaetuihin eurolla ei liene ainakaan nopeaa vaikutusta.

Pankkijärjestelmän rakenne voi siten edelleen polarisoitua. Euro-määräisille tai myöhemmin globaaleille rahoituksen tukkumarkkinoille saattaa olla jatkossa tilaa vain varsin pienelle joukolle pelaajia. Sen sijaan vähittäismarkkinoille jäänee elintilaa myös pienille ja keskisuurille paikallisille pankeille ja "monenkirjaville" muille instituutioille. Euroopan mitakaavassa pienille ja keskisuurille pankeille on muodostumassa strateginen ongelma tukku-markkinatoimintojen suhteen.

Vähittäispankkitoiminnassakin on kuitenkin useita kilpailua ylläpitäviä ja kiristäviä tekijöitä. Suurin kilpailupaine näyttää lyhyellä aikavälillä tulevan edelleen kotimaasta (vakuutusyhtiöt, rahastot ja kauppa), etenkin yksityispankkipalveluissa mutta myös käyttelytalletuksissa ja kulutusluotoissa (kauppa). Yritysluotoissa kilpailun kiristyminen näyttää olevan laajalle levinnyt ilmiö Suomessa ja myös muualla Euroopassa.

Euro helpottaa ulkomaisten pankkien toimintaa vähittäismarkkinoilla, mutta se ei ole välttämättä kriittinen tekijä pankkien laajentumismotiivien kannalta. Kuitenkin, jos kotimaiset pankit pyrkivät käyttämään markkinavoimaa hinnoittelussa, ulkomaiset pankit voivat monissa tuotteissa lisätä tarjontaa.

Vähittäispankkitoiminnan rakennemuutokset voivat kiihtyä edelleen paikallisten pienten ja keskisuurten pankkien sektorilla, jossa fuusioilla ja yritysostoilla tavoitellaan tehokkuutta ja parempaa pk-yritysten ja kotitalouksien palvelukykyä. Pitkällä aikavälillä voivat eurooppalaiset vähittäismarkkinat järjestyä merkittävästi uudelleen ulkomaisen tarjonnan kasvun ja uuden pankkipalvelujen jakelu- ja maksuliikenteen käyttön myötä, mutta tässä vaiheessa

kehitystä on vaikea ennakoida.

Miten sitten pankit reagoivat näihin muutoksiin? Ensimmäinen vaihtoehto on pyrkiä levittämään tuottopohjaa kannattavuuden alentumisen perinteisissä toiminnoissa tai niiden merkityksen supistuessa. Pankit ovat Suomessakin reagoineet uusien "säästämistuotteiden" kysynnän kasvuun aktivoitumalla itse säästövakuutuksessa ja rahastoissa, sekä arvopaperimarkkinoiden kehitykseen panostamalla sijoituspalvelutoimintaan. Suuret eurooppalaiset pankit ovat myös reagoineet yritysrahoituksen arvopaperistumiseen ostamalla investointipankkeja tai organisoimalla liiketoimintojaan uudestaan.

Toiseksi, pankit voivat panostaa erityisesti kustannusten karsimiseen. Kilpailun kiristymisen lisää edelleen tehokkuuden merkitystä, joten kustannuskontrolli on tärkeää joka tapauksessa tuottostrategioista riippumatta.

Kolmanneksi, kehitys voi käynnistää yritysostoja ja fuusioita koti- ja ulkomaisten pankkien sekä mahdollisesti myös muiden rahoituslaitosten (vakuutusyhtiöiden) kesken. Niiden motiiveina voivat olla (i) koon kasvattaminen euro-määräisiä tukkupankkimarkkinoita varten, (ii) kustannusten alentaminen päällekkäisyyksiä karsimalla, (iii) kotimaisen markkina-aseman lujittaminen tai (iv) tuotekirjon laajentaminen, uusille markkinoille tunkeutuminen ja/tai jakeluverkoston tehokäyttö (esim. finanssikonglomeraattien perustaminen).

Kaikki yo. motiivit ovat olleet esillä viimeaikaisten fuusioiden yhteydessä Euroopassa. Markkinavoiman lisääminen ja marginaalien kasvattaminen yritysostoilla tai fuusioilla lieenee vaikeaa, koska potentiaalinen kilpailu pankeille tulee useista eri suunnista. Tästä syystä keskittyneisyyden kasvu pankkimarkkinoilla ei ole herättänyt kovin suurta huolta kilpailun riittävyyden suhteen. Kirjallisuus ei tarjoa kovin vahvaa pohjaa arvioida finanssikonglomeraatti-

en potentiaalisia kustannushyötyjä.

3.2 Pankkijärjestelmän vakaa kehitys

Pankkien erityisaseman¹ vuoksi niiden kannattavuuden kestävyys ja tehokas riskien hallinta ovat koko rahoitusjärjestelmän toimintakyvyn edellytys. On tärkeää, että pankkien sopeutuminen EMU:un tapahtuu ilman häiriöitä. Luonnollisesti rahoitusjärjestelmän vakaudesta huolehtivat viranomaiset seuraavat tarkkaan kehitystä, vaikka vakausriskejä pidettäisiinkin rajallisina. Euroopan rahoitusjärjestelmän vakaus on myös edellytys yhteisen rahapolitiikan tehokkuudelle.

Suomessa ja monissa muissa maissa vähittäispankkitoiminnan tulos muodostaa tyypillisesti suurimman osan pankkien tuloksesta. Kilpailun kiristyminen vähittäispuolella ja paikallisten pankkien markkinaosuuden pieneneminen alentaisivat siten eniten niiden kannattavuutta.

Vakausriskien vähentäminen on kiinnitetty eniten huomiota pankkien kykyyn sopeuttaa kapasiteettinsa kiristyvään vähittäismarkkinakilpailuun. Kilpailun kiristyminen voi nimittäin johtaa ylikapasiteettiongelmaan pankkisektorilla tai pahentaa sitä. Spatiaalisen kilpailun malliin nojautuen voidaan näyttää, että pankkien kannalta optimaalisen jakeluverkoston laajuus laskee marginaalien kaventuessa (Vesala 1995). Lisäksi itsepalveluteknologian käytön lisääntyminen vähentää jatkossa konttoriverkoston ja palveluhenkilöstön tarvetta.

On tärkeää, että mahdollinen ylikapasiteetti pankkialalla purkautuu hallitusti. Monet näkevät, että ylikapasiteettiongelma on jo nyt tosiasia monissa Euroopan maissa. Suomen tilanne

on kuitenkin helpottunut, koska toisin kuin monessa muussa maassa pankkijärjestelmän kapasiteetti on jo huomattavassa määrin sopeutunut pankkikriisin yhteydessä säännöstelystä vapaaseen ja kilpailtuun toimintaympäristöön; ei toisin ilman merkittäviä kustannuksia. Suomessa pankkien henkilöstö on supistunut noin 40 % ja konttorit yli 30 % huipputasostaan. Tehokkuuden parantaminen on kuitenkin edelleen suomalaisille pankeille tärkeää.

Toinen keskeinen kysymys vakauden kannalta on, houkuttaako kilpailun kiristyminen pankeja kasvattamaan riskinottoaan. Mm. Keeley (1990) ja Chan et al. (1992) ovat näyttäneet, että kilpailun kiristyminen lisää pankkien insentiivejä liialliseen riskinottoon. Tästä on myös historiallista todistusaineistoa². Näin ollen on syytä kiinnittää huomiota edelleen turvaverkkojen (mm. talletussuoja) ja sääntelyn riskinottoa suosivien insentiivien rajoittamiseen, viranomaisvalvonnan sisällön kehittämiseen sekä ennen kaikkea omistajien valvonnan ja markkinakurin (corporate governance) tehostamiseen.

Kolmanneksi, perinteisen luotonuksen merkityksen väheneminen, pankkien laajentuminen uusiin tuotteisiin sekä niiden oman sijoitustoiminnan lisääntyminen alentavat korkokatteen osuutta ja lisäävät palkkiotuottojen ja arvopaperikaupan kateen osuutta pankkien tuotoissa. Seurauksena pankkien tuottojen volatiliiteetti kasvaa ja pankkien sisäisten kontrollijärjestelmien merkitys lisääntyy entisestään.

Olen rajannut EMU:n vaikutukset pankkien makrotaloudelliseen toimintaympäristöön tarkastelun ulkopuolelle. Rahoitusjärjestelmän vakautta tukee kuitenkin merkittävästi, jos EMU vakauttaa pitkällä aikavälillä inflaatio- ja kor-

¹ Pankit hallitsevat likvidejä yleisön talletuksia, maksujärjestelmää ja rahoituksen välitystä.

² Ks. esim. Milgrom ja Roberts (1992) Yhdysvaltojen S&L-kriisin syistä.

kokehitystä odotusten mukaisesti. Tämä puolestaan luo edellytykset asettihintojen vakaalle kehitykselle sekä alentaa pankkien ja niiden asiakkaiden riskejä.

Kirjallisuus

- Berger, A. ja D. Humphrey (1995): *Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Review*, Board of Governors of the Federal Reserve System, Washington D.C.
- Bugie, S. (1996): EMU and the Banks' Costs vs Opportunities, Standard and Poor's Credit Week, marraskuu.
- Cecchini, P. (1988): *The European Challenge 1992*, Gower Aldershot, Lontoo.
- Chan, Y., Greenbaum, S. ja A. Thakor (1992): Is Fairly Priced Deposit Insurance Possible? *Journal of Finance* 47, 227-45.
- Davis, P. (1995): *Pension Funds, Retirement-Income Security and Capital Markets – an International Perspective*, Oxford University Press, Oxford.
- Dermine, J. (1996): European Banking with a Single Currency, Wharton conference 'Risk Management in Banking', Philadelphia, lokakuu.
- Gardener, E. ja J. Teppet (1992): The Impact of 1992 on the Financial Services Sectors of EFTA Countries, EFTA Occasional Paper 33.
- Hakkarainen, A. (1996): *Talous- ja rahaliiton vaikutus suuryritysten rahoitushallintaan ja valuuttariskiin*, ETLA, C:74.
- IBCA (1996): The Rating Impact of EMU, marraskuu.
- Keeley, M. (1990): Deposit Insurance, Risk, and Market Power in Banking, *American Economic Review* 80, 1183-1200.
- McCauley, R. ja W. White (1997): The Euro and European Financial Markets, IMF Conference 'EMU and the International Monetary System' Washington D.C., marraskuu.
- Milgrom, P. ja J. Roberts (1992): *Economics, Organization and Management*, Prentice-Hall Inc., NJ.
- Neven, D. (1993): Structural Adjustment in European Retail Banking: Some Views from Industrial Organization, teoksessa Dermine, J. toim. 'European Banking in 1990's', Basil Blackwell, Oxford.
- Niskanen, M. ja J. Vesala (1996): EMU muuttaisi rahoitusmarkkinoiden toimintaa ja rakenteita, *Markka & Talous* 1/96, Suomen Pankki.
- Ryan, C. (1992): The Integration of Financial Services and Economic Welfare after 1992, CEPR Discussion Paper, 677.
- Salomon Brothers (1996): What EMU Might Mean for European Banks?, European Equity Research, lokakuu.
- Schinasi G. ja A. Prati (1997): European Monetary Union and International Capital Markets: Structural Implications and Risks, IMF Conference 'EMU and the International Monetary System' Washington D.C., marraskuu.
- Vesala, J. (1993): *Retail Banking in European Financial Integration*, Bank of Finland, D:77, Helsinki.
- Vesala, J. (1995): Banking Industry Performance in Europe: Trends and Issues, teoksessa Blommestein, H. toim. 'The New Financial Landscape, Forces Shaping the Revolution in Banking, Risk Management and Capital Markets', OECD Documents, Pariisi.
- Vives, X. (1991): Banking Competition and European Integration, teoksessa Giovanni, A. ja C. Mayer toim. 'European Financial Integration', Cambridge University Press, Cambridge.